

KOSTUMIRANJE IN IDENTITETA

Konstrukcije Drugega na področju na tradiciji temelječih preoblek

Izvleček:

Članek obravnava povezave med konstruiranjem na tradiciji temelječih preoblek (ki jih največkrat povezujemo s t. i. narodnimi nošami) in identitetami, ki se oblikujejo skladno z definiranjem sebe v odnosu do Drugih. Obleka z neverbalno komunikacijo nosilec in zunanjim opazovalcem sporoča pripadnosti predstavnim skupnostim, še bolj pa v signaliziranju identitet izstopajo na tradiciji temelječe preobleke (oz. kostumi), s katerimi posamezniki in skupine izražajo pripadnosti etničnim skupnostim, pa tudi družbenemu sloju, pokrajini, kraju ipd.

Abstract:

The article focuses on the connections between construction of the costumes based on tradition (which are usually associated with the so called national costumes) and identities, which are formed in accordance with defining oneself in relation to Others. The costume with its nonverbal communication communicates to its bearers and the external observers the adherence to the ideational communities, however, the costumes based on tradition with which the individuals and the groups express their affiliation to the ethnic community, or the social strata, region, town, etc. step out in regard with the signalling of the identities.

Odgovori na vprašanja, zakaj smo ljudje različni, imamo različne cilje, jemo različno hrano, se različno oblačimo, se na drugačen način zabavamo, plešemo, pojemo, govorimo, ipd. opozarjajo na naše razločevanje od drugih in nakazujejo potrebo po človekovem poudarjanju kulturne raznovrstnosti, katere začetki proučevanja so v samih koreninah nastanka etnoloških in antropoloških ved. Problemi identitet – istovetnosti – so navidezno sodobnejši, vendar se ukvarjajo z enakimi vprašanji ukoreninjenosti idej v človeku samem, v družbi in kulturi, v kateri se človek kot bitje uresničuje, dosega zelene cilje, se razvija, reproducira itd. V zadnjih desetletjih tudi (ali predvsem) zaradi hitrih sprememb življenjskega načina in s tem povezanih izgub nekdanje stalnosti, človek kot posameznik in kot član človeške skupnosti vedno znova išče svojo identiteto. Išče pa jo v odnosu do Drugih, kajti le ugotavljanje enakosti in različnosti med dvema subjektoma omogoča oblikovanje skupin, za katere posamezniki čutijo, da jim pripadajo. Človek identiteto poudarja oz. jo sooblikuje z različnimi sredstvi, med katerimi ne smemo zanemariti pomena oblek, preoblek oz. na tradiciji temelječih kostumov.

Identitete, za katere velja, da niso preprosto dane, ampak umetno ustvarjene, se kažejo v obliki samopodob in kot rezultat lastne ustvarjalnosti. Za kolektivne identitete so pomembne družbene komunikacije, katerih večja pogostnost

T. i. gorenjska narodna noša je že sredi 19. stoletja prevzela vlogo signalizatorja nacionalne identitete. Upodobitev s konca 19. stoletja je izšla v obliki razglednice z napisom na hrbtni strani: "Mladenič in dekle z blejske okolice". Založnik: R. Promberger, Olomuc na Češkem

omogoča oblikovanje močnejše kolektivne identitete (Rogelj Škafar 2003, 36), ki se uresničuje v skupinah; te je Benedict Anderson poimenoval predstavnne skupnosti. (2003 [1983]) Nacionalizem, ki mu lahko pripišemo skoraj patološki značaj, je utemeljen v strahu in sovraštvu do Drugih in je soroden rasizmu (Anderson 2003, 157), izraža pa se tudi skoz oblačilni videz, še zlasti, če je ta podkrepjen z nacionalno simboliko.

Pri razumevanju etnije in njenih mej je najpomembnejše upoštevanje samoidentifikacije – treba je namreč spoznati, h kateri etnični skupini se ljudje sami prištevajo. Harrison pri

tem ugotavlja, da razločevanje ene skupine od druge temelji na različnih družbenih praksah in simbolih, ki jih spremljamo v načinih oblačenja, preživljanja, rabe jezika, glasbe, ritualov ipd. (1999, 10) Oblačila vsekakor sodijo med simbole, ki ponavzročijo tistega ali tisto, kogar ali kar reprezentirajo, zaradi svoje komunikacijske moči pa imajo v družbi pomembno vlogo. (Vogrinc 2003, 187–8) Še bolj kot siceršnji praznji ali vsakdanji oblačilni videz pa ima sporočilno vrednost kostum (če ga razumemo kot preobleko za posebne priložnosti), saj je pravzaprav njegova primarna funkcija jasno izražanje pripadnosti določeni predstavnosti skupnosti; bodisi narodu, pokrajini ali pa delavstvu, meščanstvu ipd. Ni pa nujno, da nosilec kostuma tudi dejansko izhaja iz skupine, ki jo s kostumiranjem reprezentira. Gre namreč za preobleko, ki prekriva siceršnje identitete in v funkciji manifestiranja določene ideje zaradi jasne sporočilnosti pogosto preslepi zunanje opazovalce o dejanski identiteti nosilca. Pri tem imam v mislih npr. ljudi, ki se oblačijo v kostume, s katerimi ponazarjajo oblačenje plemičev, čeprav se sami nimajo za plemiče; v folklornih skupinah se člani za posamezne prilike oblačijo v kostume, ki vsebujejo jasno konotacijo določene pokrajine ali kraja, čeprav sami izvirajo od drugod; v slovenska društva, ki delujejo zunaj meja Slovenije, se vključujejo tudi ljudje, ki se nimajo za Slovence, pa se prav tako občasno za posebne priložnosti oblačijo v t. i. slovenske narodne noše.

Članice "Slovenskega krožka" na Dunaju, ki so si z namenom poudarjanja nacionalne zavesti priskrbele t. i. narodne noše. Izdelali so jih v gledališki delavnici na Dunaju. Ilustrirani Slovenec 1928, 59

Harrison v povezavi z razumevanjem razlikovanja med predstavnimi skupnostmi uporablja izraz »ločnice«,¹ s čimer sledi ideji Bartha, ki je termin v teorijo vpeljal leta 1969 in A. P. Cohena, ki je idejo razvil nadalje v osemdesetih letih. S terminom označuje različnost med člani ene skupine v odnosu do drugih skupin – torej z izrazom razmejuje identitetne celote. Na področju simbolov, ki odločilno označujejo npr. etnično identiteto, je pomembno razlikovanje med Nami in

Drugimi, saj te razlike rišejo meje med simboli (tudi tistimi, ki jih lahko povežemo z oblačenjem) kulturne identitete ene skupine v primerjavi z drugo. (1999, 10) In ne le to. Zdi se, da je pomembno ločevanje med dvema smerema v opoziciji, do katerih se izoblikuje odnos do Drugega; ta je lahko razumljen kot vsiljiv, ekspanzionističen in onesnažen vpliv, ki se ga je treba obvarovati ali kot željen, pridobljiv in hoten Drugi, pred katerim je treba kulturo obvarovati. (Harrison 1999, 12) Oblikovanje sodobne mode, ki je temeljila na elementih preteklih načinov oblačenja, in je povzela ideje s severa, je bilo na Slovenskem prisotno že med obema vojnama, ko se je t. i. narodna moda razvijala v akciji »Slovenska dečva«. (Knific 2003, 456–458) Po drugi svetovni vojni (deloma že pred njo) je bil pojav zatrt predvsem zaradi sorodnosti z oblikovanjem »dirndlov« oz. njihove »Trachtenmode« na nemško govorečem območju. Do razcveta idej o vključitvi elementov nekdanjih načinov oblačenja na Slovenskem v sodobno modo je ponovno prišlo po osamosvojitvi, ko je na Oddelku za tekstilstvo Naravoslovnotehniške fakultete nastalo kar nekaj diplomskih nalog na to temo, leta 2004 pa je oblačilni videz na Slovenskem v preteklosti koketiral s sodobnostjo na novo odprti razstavi Slovenskega etnografskega muzeja. A vse skupaj ostaja bolj pri projektih kot pri dejanski uresnitvi načrtov, da bi se oblačilni videz Slovencev navdihoval v lastni preteklosti. Trende v oblačilni modi Slovenci preko naših modnih oblikovalcev in seveda tudi preko naše industrijske in obrtne proizvodnje dokaj avtomatično prevzemamo od modnih centrov, ko pa se želimo izpostaviti pred Drugimi, pokažemo svojo interpretirano oblačilno dediščino, ki jo gojijo razne interesne skupine (folklorne, pevske, »društva narodnih noš«, aktivni kmečkih žena ipd.).

Natančno definicijo koncepta kulturne identitete je težko postaviti, zavedati pa se je treba, da moramo pri razmišljanju o identiteti upoštevati razmerja med posameznimi kulturnimi skupinami. Koncept identitete ima dva glavna stranska pomena. Po eni strani gre za občutje kontinuitete, po drugi strani pa za občutje drugačnosti od Drugih. Dvojen pomen narekuje, da moramo identiteto razumeti v dinamičnem kontekstu. Krepitev skupinske identitete predstavlja kombinacija kontinuitete označevanja simboličnih mej med Nami in Njimi (A. P. Cohen 1989 po Mathisen 1993, 37), v kulturnem kontekstu pa je identiteta razumljena v odnosu do Drugih – v razlikovanju ene skupine od druge oz. bolje rečeno Drugih.

Obleka ima pri poudarjanju identitete pomembno funkcijo. V Evropi je dobila še posebno pomembno vlogo v obdobju, ko so zaradi industrijske proizvodnje in večje mobilnosti prebivalstva v drugi polovici 19. stoletja izginjale razlike med ljudmi, živečimi v različnih predstavnih skupnostih. Poleg tega se je v 19. stoletju pod vplivom romantike povečalo zanimanje za nekdanje življenjske načine – za t. i. narodovo dušo – in so se povsod po Evropi »rojevale« t. i. narodne noše, ki so s svojo simbolno sporočilnostjo izražale pripadnost nosilcev določeni etnični skupnosti. Cesarske ipd. uniforme, s katerimi so nosilci na raznih slavnostih vse do začetka 20. stoletja izražali pripadnost monarhiji, so nadomestile t. i. narodne noše kot nacionalne preobleke. (Anderson 2003, 127)

¹ Gre za angleški izraz »boundaries«, ki ga različni avtorji različno prevajajo: Duška Knežević Hočevar v »mejnosti« in Rajko Muršič v »ločnice«. Slednji prevod se mi zdi ustrežnejši.

Vaščani Rateč – vasi v Zgornji Savski dolini, kostumirani v t. i. narodne noše (kot sami rečejo, oblečeni "po ratešk") na vaškem prazniku – Vaškem dnevu. Foto: Bojan Knific, Rateče, 15. 8. 2005

Nacionalna identiteta je tako kot vse druge identitete vedno umetno konstruirana in postavljena v opozicijo tistim, ki jih dojemamo kot Druge. (Holy 1996, 5) Holy v zvezi s tem obravnava primer Češke, ki je svojo identiteto ustvarjala v opoziciji do Slovakov (Holy 1996, 6–7), pa tudi v opoziciji do Sovjetske zveze. V opoziciji do tujega sistema so Čehi svoj narod razumeli kot 'mi' nasproti 'njim'. (Holy 1996, 10) Delitev sveta na 'mi' in 'oni', ki se kaže kot neverjetna nenaklonjenost med Madžari in njihovimi sosedi, opaža pri proučevanju madžarske nacionalne identitete Huseby-Darvas. (1995, 172) 'Mi' skupine so seveda lahko precej ožje od nacionalnih skupnosti, gre pa tudi pri teh za umetne konstrukte, nastale zaradi potreb družbe po vzpostavljanju odnosa med 'nami' in 'njimi'. Naj navedem le en primer s področja načinov oblačenja. Na področju razvoja t. i. narodnih noš na Gorenjskem v obdobju po drugi svetovni vojni je npr. Tončka Marolt z oblikovanjem jasnih navodil pri kostumiranju članov v folklornih skupinah ustvarila pravila, ki so s poznejšimi interpretacijami sicer doživela spremembe, a so ostala predmet ločevanja med posameznimi skupinami. Kljub temu, da je bila podlaga za oblikovanje kostumske podobe enaka – t. i. gorenjska narodna noša – je ustvarila razlike med 'nami' (npr. Bohinjci – člani folklorne skupine iz Bohinja) in Drugimi (npr. člani folklorne skupine z Bleda). In če bi človek pred nekaj leti vprašal ene in druge, kateri so »bolj pravilno« obleženi, bi oboji trdili enako, »mi smo 'pravilno' oblečeni; tako kot nas je naučila Tončka Marolt«.

Pripadnost skupnosti se lahko izraža kot posameznikova humanost in v opoziciji kot zanikanje humanosti drugega; raba je odvisna od skupnega in posameznikovega notranjega občutja. Pripadnost skupini se kaže v zavedanju in spoštovanju pričakovanj skupine ter upoštevanju njenih pravil, ki jih posamezniki spoznajo skozi učenje. Treba je vedeti, kaj se od posameznika pričakuje in česa se ne odobrava. Potreba po podpiranju lastne identitete pa ljudem narekuje zaničevanje navzočega sosledstva kot področja, ki ga lahko označimo z

Drugim. Ustvarjanje značilnosti etničnih skupin skozi zgodovino ustvarja iluzijo o spremenljivosti, ki se je pogosto ne zavedajo člani skupine, jasno pa je vidna zunanjim opazovalcem. (De Vos; Romanucci-Ross 1995, 359–60) Pri oblačenju t. i. narodnih noš gre za nadaljevanje nečesa, kar se je oblikovalo v preteklosti, in čemur danes lahko pripišemo že več kot stopetdeset let dolgo zgodovino. Že če površno od zunaj pogledamo na sam pojav, vidimo, da se je v oblikovnem in funkcijskem pogledu marsikaj spremenilo. A spremenilo se je za zunanje opazovalce; za ljudi, ki se oblačijo v t. i. narodne noše in v njih paradirajo na raznih cerkvenih, gasilskih, vaških idr. praznovanjih, se ni spremenilo skoraj nič. Izjave udeležencev teh parad, da se oblačijo »natanko tako kot njihovi predniki«, so povsem običajne in šele ob natančnejšem spraševanju in analiziranju fotografskega idr. gradiva človek opazi spremembe, ki so vse prej kot majhne.

Pri ustvarjanju nacionalne identitete kot ene izmed identitet, ki ji sledi večina sodobnega sveta, je pomembno ustvarjanje tradicij, ki se kot umetni konstrukti, sestavljeni iz izbranih dogodkov preteklosti, odmikajo od utečenega toka in ustvarjajo dobro prepoznavne značilnosti. Z drugimi besedami, gre za ponovno ustvarjenje (poustvarjanje) preteklosti v sedanjosti. (Holy 1996, 91) In to je povsem jasno mogoče zaznati tudi pri oblikovanju t. i. narodnih noš. Gre namreč za umetne konstrukte (umetno sestavljene oblačilne forme), ki pogosto z oblačilno dediščino nimajo veliko skupnega, zaradi rabe v protokolarne namene in pod vplivom propagande pa sčasoma postanejo prepoznavne in se z njimi ljudje znotraj 'mi' skupin identificirajo. Zanimiv je npr. nastanek danes vsem znane škotske nacionalne preobleke, od katere naj na tem mestu omenim le kilt – oblačilo, ki ga nosijo moški, in pokriva del med pasom in koleno. Bolj slučajno kot naključno je v prvi polovici 18. stoletja Thomas Rawlinson, industrialec, ki je sodil k verski skupnosti kvekerjev, zaradi praktičnih razlogov oblikoval to oblačilo za svoje delavce. Pozneje – v iskanju »prvobitnosti« – so Škoti kilt prevzeli kot temelj kostumiranja za posebne potrebe, mu dodali barve, s katerimi so se identificirali, in nastala je nacionalna preobleka – t. i. narodna noša. (Južnič 1998, 238) Tudi za t. i. narodno nošo na Slovenskem je zanimivo, da je kot najznačilnejši element prevzela avbo, ki se je k nam razširila z območja, ki smo se mu želeli s preobleko zoperstavljati; t. j. iz nemško govorečega prostora. Zanj je že Trdina v 19. stoletju zapisal: »Neokusni, pošastni lišp pritepel se je k nam iz Švabarije, kar izpričuje že samo ime.« (Trdina po Makarovič 1970, 94)

Eva Huseby-Darvas je ob razmišljanju o madžarski nacionalni identiteti ugotavljala, da ljudje opredeljujejo sami sebe skozi socialne zveze, in kot smo omenili že zgoraj, tudi skozi simbole, ki jih pri tem uporabljajo. Pomembno je, kako se ljudje označujejo sami (samopripisovanje) in kako jih označujejo drugi. (Huseby-Darvas 1995, 164–5) Tudi ona kot temeljni element, ki je potreben za oblikovanje etnične ali nacionalne identitete, poudarja potrebo po označevanju Drugega, proti komur se je vedno znova mogoče postavljati in se definirati v opoziciji z njim (Huseby-Darvas 1995, 166); tudi skozi obleko. Huseby-Darvas ugotavlja, da je po razpadu socialis-

Tudi otroci (posredno prek staršev) ob posebnih priložnostih s (pre)obleko poudarjajo nacionalno, pokrajinsko oz. lokalno identiteto. Foto: Bojan Knific, Rateče, 15. 8. 2005

tičnega režima na Madžarskem leta 1989 postalo za Madžare bistvenega pomena vprašanje nacionalne ali etnične identitete. (Huseby-Darvas 1995, 166) Geografski in geopolitični položaj Madžarske sta vedno prispevala k iskanju nacionalne identitete. Pot pa je bila pogosto težavna in problematična ter vedno v razmerju do oblikovanja nacionalnih identitet Drugih; do oblikovanja nacionalnih identitet v sosednjih državah ali pa do izpostavljanja tistih, ki so živeli znotraj meja. Nacionalna identiteta se je oblikovala ob stereotipnih predstavah sebe in drugih. (Huseby-Darvas 1995, 181) T. i. narodne noše pa se kot oblika zunanjega manifestiranja identitet, med katerimi je bila v ospredju manifestacija nacionalne identitete, niso pojavljale le pri odraslih, ampak sorazmerno zgodaj že tudi pri otrocih. Leta 1865 npr. v *Novicah* lahko preberemo, da se je baronica s svojo hčerko oblekla v t. i. narodno nošo s pečo (po Knific 2003, 439), po prvi svetovni vojni pa zlasti v *Ilustriranem Slovencu* in drugih publikacijah, ki so objavljale fotografije, najdemo veliko takih, ki otroke kažejo v variantah t. i. narodnih noš. A za vprašanje izpostavljanja otrok v funkciji manifestiranja nacionalne identitete tu ni dovolj prostora, saj bi zahtevalo svojo razpravo.

Kljub včasih nasprotujočim se označbam posebnosti, ki jih etnijam pripisujejo zunanji opazovalci, je skupina zmožna sama oblikovati notranje izkušnje pripadnosti etniji, pri čemer je najpomembnejši odgovor na vprašanje, »za koga se imamo«. Etničnost namreč temelji na družbeni zvestobi in izhaja iz

človekove potrebe po stalnosti in pripadnosti nečemu, k izražanju in oblikovanju identitete pa pomaga (tako kot je bilo že večkrat zapisano) poudarjanje razločevanja do Drugih. (De Vos; Romanucci-Ross 1995, 350) Od posameznikov in tradicije, ki je prisotna v posamezni skupini, je odvisna intenziteta izražanja identitete, človekovo ravnanje pa zgovorno priča, ali je nekdo član določene skupnosti ali ne. Raba razločevanja je veliko bolj kot od geografske bližine odvisna od narave stikov z Drugimi, o čemer so pisali že zgoraj omenjeni avtorji, spremembe pa nastanejo šele, ko pride do stika z njimi, kar sproži samozavedajoče razločevanje. (De Vos; Romanucci-Ross 1995, 361) Kar se tiče kostumiranja za posebne potrebe, je bilo vsaj za oblikovanje in razvoj t. i. narodnih noš na Slovenskem, ki so imele funkcijo izpostavljanja Nas, zelo pomembno praznovanje 60-letnice cesarjevega vladanja leta 1908 na Dunaju. Ob praznovanju je bila na terenu sprožena dokaj obsežna akcija zbiranja podatkov o šegah in navadah, oblačilih ipd. (Knific 2003, 443) Zaradi cesarjeve želje, da bi se pokazali vsi narodi avstro-ogrske monarhije, pa so nastajale (oz. v primerih, ko so bile konstruirane že predhodno, so vsaj pridobivale pomen) variante t. i. narodnih noš na različnih območjih Slovenije. Zlasti v Beli krajini je mogoče zaslediti željo po razločevanju sorazmerno majhnih predstavniških skupnosti. Ne zasledimo le želje razločevanja Belokranjcev od drugih Slovencev, ampak tudi željo po razločevanju pripadnikov določenih ožjih območij, celo vasi. Ustvarjene so bile nove lokalne tradicije (tudi v dediščini oblačilnega videza), ki so se v ljudeh zakoreninile; nastale so t. i. predgrajska noša, t. i. semiška noša itd. Ne smemo pa misliti, da je to le stvar preteklosti in da tega v sodobnosti ni. Folklorna skupina iz Dragatuša je namreč pred dobrim desetletjem na podlagi rekonstrukcijske risbe oblačilnega videza prebivalke Dragatuša iz konca 19. stoletja ustvarila »uniforme«, s katerimi se člani skupine in tisti, ki to dejavnost spremljajo, postavljajo pred Drugimi.

Etnična identiteta od posameznikov in skupine zahteva vzdrževanje dovolj doslednega obnašanja, tako da drugi posameznika ali skupino lahko umestijo v socialno kategorijo, ki tako vedenje dopušča oz. narekuje. Za etnično identiteto je, podobno kot za vsako obliko identitete, pomembno, kako je posameznik viden od zunaj – ne v zunanosti, ampak od zunanjega sveta. (De Vos; Romanucci-Ross 1995, 366) Čeprav pri pogledu od zunaj ni mišljen človekov zunanji videz, pa vseeno ta mnogokrat lahko predstavlja temelj razločevanja. Že barva kože in način izražanja, oblačenja ipd. sporočajo pripadnost predstavnim skupnostim, ki za potrebe razločevanja zavestno in nezavedno ustvarjajo pravila, ki se jih morajo člani skupnosti držati, če ne želijo biti izločeni.

Etnična identiteta je navadno povezana s ponosom in predstavlja pozitivno stran, v nasprotju s tem pa s sramoto in z degradacije lahko spoznamo tudi negativno plat posameznih skupnosti. Vsaka skupina skuša doseči in oblikovati občutek za človečnost, dostojanstvo, samospoštovanje in upoštevanje pridobljenega položaja, saj v nasprotnem primeru prihaja do jasnih zamer in užaljenosti. (De Vos; Romanucci-Ross 1995, 375)

Etnična identiteta je pogosto povezana z ranljivimi občutki samospoštovanja ali potencialne ničvrednosti. Nekatere skupine so še posebej občutljive na pogled Drugih in svojo predstavo v javnosti. Druge skupine so bolj samozadovoljne in na ocene drugih manj občutljive. (De Vos; Romanucci-Ross 1995, 376) Je pa ocenjevanje vsekakor pomembno, in vsak bi se rad navzven predstavil z najboljšim, predvsem z nečim, kar mu omogoča razpoznavnost med Drugimi. Pri oblikovanju etnične identitete so zato zelo uporabni elementi nekdanjih življenjskih načinov, ki pa jih je seveda za predstavljanje pred Drugimi treba ustrezno modificirati in prilagoditi manifestiranju – ustvariti torej izmišljeno tradicijo. Iz dediščine oblačilnega videza so zato vzete sestavine, ki so na eni strani posebnost, po drugi pa imajo estetske kvalitete, dopadljive vsakokratni sodobni generaciji. Če teh dveh pogojev ne izpolnjujejo same po sebi, jih je treba »oplemeniti« – narediti »lepe«; z bistvenim znakom preteklosti, a nespregledljivo sodobnostjo hkrati. Tudi folklorne skupine, ki ob plesni, glasbeni, itd. poustvarjajo tudi oblačilno dediščino, se npr. po eni strani želijo (in se zaradi nastopanja na mednarodnih festivalih tudi morajo) prilagajati svetovnim trendom, po drugi pa hočejo pred Drugimi poudarjati svoje posebnosti. Teh posebnosti pa je bilo v preteklosti manj kot bi si morda nekateri želeli. Razlike v načinu oblačenja pripadnikov različnih etničnih skupin so bile pogosto veliko manjše, kot jih kažejo folklorne skupine (še zlasti, če gre za poustvarjanje izročila s konca 19. in začetka 20. stoletja). Oblikovne razlike v oblačilnem videzu je namreč bolj kot med etničnimi mogoče opaziti med družbenimi skupinami in seveda v časovnem razponu.

Oblikovanje identitet je odvisno od časa in prostora ter seveda od razmer, ki »takrat in tam« veljajo v družbi. Socialna identiteta se oblikuje na podlagi našega razumevanja, kdo smo mi in kdo so drugi, vzajemno s tem pa tudi drugi razumejo sebe in druge po enakem principu. (Jenkins po Brumen 1998, 72) In prav zato je vsak odraz identitete odvisen od socialnega in političnega okolja v določenem času in prostoru, za ustvarjanje identitete pa je pomemben odnos med Nami in Njimi. (Brumen 1998, 72) V Istri so, kot ugotavlja Brumen, določene razlike posledica različne etnične pripadnosti, kažejo pa se tudi na področju na tradiciji temelječega kostumiranja. Šavrinci so namreč svojo identiteto ustvarili na podlagi preteklosti, iz katere so vzeli posamezne segmente, jih poustvarili in idealizirali ter s tem postavili na polje folklorizma. (Brumen 1998, 79) Kot Druge so z redefinicijo preteklosti označili Hrvate. (Brumen 1998, 81) Istra je na področju oblačilne kulture tudi sicer v slovenskem merilu posebnost, saj so se pri ženskah vse do srede 19. stoletja v vsakdanjem in praznjem načinu oblačenja ohranile nekatere posebnosti v krojenju oblačil (npr. krojenje zgornjih in spodnjih oblačil s klinastimi vstavki), za katerega Jelka Ribarič Radauš ugotavlja, da mu lahko sledimo od bronaste dobe. (Radauš Ribarič 1997, 261–284) Zaradi manj intenzivnega sprejemanja oblačilne mode pri krojenju ženskih oblačil v Istri se je oblačilni videz bivalov tega dela slovenskega ozemlja bistveno razlikoval od načinov oblačenja drugih Slovencev. Posebnosti pa s tem ni konec, temveč se pravzaprav šele začinjajo, kajti Šavrinke so to posebno dediščino oblačilnega videza za posebne priložnosti ohranile

vse do današnjih dni, ko pravzaprav lahko spremljamo tovrsten razcvet. T. i. istrska noša, ki bolj ali manj dosledno izrablja elemente oblačilnega videza preteklosti, je v funkciji kostuma prisotna tako pri folklornih skupinah kot tudi pri skupinah, ki poustvarjajo instrumentalno in vokalno glasbo; interpretacije najdemo na turističnih spominkih (miniaturnih kpicah Šavrink), prospektih ipd.

Oblačilni videz posameznika, pa naj bo vsakdanji ali praznji, lahko razumemo kot javno signaliziranje posameznikovega položaja v družbi in njegovih večplastnih identitet. (Žagar 2004, 9) Pri kostumiranju (preoblačenju za posebne priložnosti) je pomembno zlasti slednje, saj je naloga preobleke (zlasti, če razmišljamo o vlogi preoblek v okviru nacionalnega kostumiranja), da skoz družbeno prepoznavne simbole izraža pripadnost določeni etnični (nacionalni) skupnosti. In oblačenje je – seveda poleg tega, da označuje razlike med spoloma – močno povezano z reprezentacijo etnične in nacionalne identitete. (Nelson 1994, 4) Moč simbolov, med katerimi pomembno mesto poleg pisave zavzema obleka, nikakor ne smemo zanemariti, saj »ponavzočijo tistega ali tisto, kogar ali kar reprezentirajo«. (Anderson 2003, 187–8) Obleka je bila zlasti v civilizacijah brez pisave pomemben signalizator v družbenem in kulturnem življenju. »Pri konstruiranju identitete in manipulaciji z njo /.../ ima obleka dominantno vlogo kot vmesnik med ljudmi in njihovimi družbenimi svetovi«. (Bean S. Susan 1998 po Anderson 2003, 188) Pri konstrukciji t. i. narodnih noš gre običajno za postavljanje oblike lokalne oblačilne dediščine na nadlokalno raven, lahko tudi nacionalno, s čimer postane nosilec (simbol) idej nacionalnega gibanja. (Storaas 1986, 145) Od pogostnosti njene rabe in njenega pojavljanja na različnih družbenih poljih je odvisno, kako pomembno vlogo bo imela pri procesih oblikovanja nacionalne identitete. T. i. narodna noša in druge sodobne oblike kostumiranja za posebne potrebe, ki obstajajo, jih pa zaenkrat težko označimo s sintagmo t. i. narodne noše, so pač »priročne« za rabo na različnih področjih manifestiranja identitet.

Vsekakor lahko sklenemo z mislijo, da prepoznavanja pomenov nekdanjih in sedanjih načinov oblačenja ne bi bilo, če ne bi bilo vzpostavljenega odnosa do Drugih, skoz katerega se oblikujejo večplastne identitete. Drugi nam omogočajo spoznavanje lastnih posebnosti, mi pa z novimi interpretacijami preteklosti (tudi z novimi interpretacijami oblačilne dediščine) in izmišljenimi tradicijami skrbimo, da bi tudi mi za tiste na oni strani ostali Drugi.

Literatura:

- ANDERSON, Benedict 2003: *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- BRUMEN, Borut 1998: Time, Space, and Social Construction of Identity. V: Bojan Baskar; Borut Brumen (ur.), *MESS II*. Ljubljana: Inštitut za multikulturne raziskave, 71–83.
- DE VOS, George; Lola ROMANUCCI-ROSS 1995: Ethnic Identity: Psychocultural Perspective. V: Lola Romanucci-Ross; George De Vos (ur.), *Ethnic Identity: Creation, Conflict, and Accommodation*. (Tretja izdaja). 349–379.

- HANSSEN**, Karen Tranberg 2004: The World in Dres: Anthropological Perspectives on Clothing, Fashion, and Culture. *Annu. Rev. Anthropol.* 33: 369–92.
- HARRISON**, Simon 1999: Cultural boundaries. *Anthropology Today* 15(5), 10–13.
- HOLY**, Ladislav 1996: *The little Czech and the great Czech Nation: National identity and the post-communist transformation of society*. Cambridge: University Press.
- HOFER**, Thomas 1991: Construction of the 'Folk Cultural Heritage' in Hungary and Rival Version fo National Identity. *Ethnologia Europaea* 21, 145–70.
- HUSEBY-DARVAS**, Eva 1995: The Search for Hungarian National Identity. V: Lola Romanucci-Ross; George De Vos (ur.), *Ethnic Identity: Creation, Conflict, and Accommodation*. (Tretja izdaja). 161–195.
- JUŽNIČ**, Stane 1993: *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- JUŽNIČ**, Stane 1998: *Človekovo telo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- KNIFIC**, Bojan 2003: Vprašanje narodne noše na Slovenskem: Njen razvoj od srede 19. stoletja do 2. svetovne vojne. *Etnolog* 13 (2003), 435–468.
- MAKAROVIČ**, Marija 1970: Vezena ženska pokrivala na Slovenskem. V: *Ljudske vezenine na Slovenskem*. Ljubljana: Centralni zavod za napredek gospodinjstva, 57–138.
- MAKAROVIČ**, Marija; Magdalena **KLARER** 1987: *Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Slovenska Istra*. (Drugi zvezek). Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.
- MATHISEN**, Stein 1993: Folklore and Cultural Identity. V: Pertti J. Anttonen; Reimund Kvideland (ur.), *Nordic Frontiers*. Turku: Nordic Institute of Folklore, 35–47.
- NELSON**, Diane M. 1994: Gendering the ethnic-national question: Rigoberta Menchu jokes and the out-skirts of fashioning identity. *Anthropology Today* 10(6), 3–7.
- RADAUŠ RIBARIČ**, Jelka 1997: *Ženska narodna nošnja u Istri*. Zagreb; Pazin: Institut za etnologiju i folkloristiku; Istarsko književno društvo »Juraj Dobrila«; »Josip Turčinović« d. o. o.
- ROGELJ ŠKAFAR**, Bojana 2003: Etnološki muzeji in nacionalna identiteta: Slovenski etnografski muzej. *Etnolog* 13/2003, 31–57.
- STANONIK**, Marija 1990: O folklorizmu na splošno. *Glasnik SED* 30, 1–4, 20–41.
- STRORAAS**, Randi 1986: Clothes as an Expression of Counter-Cultural Activity. *Ethnologia Scandinavica* 16, 145–158.
- ŽAGAR**, Janja 2004: *Pokrivala*. Zbirka slovenskega etnografskega muzeja. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 17. 9. 2005